

УДК 37.016:811.161.2'367.625.43
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.46.96-100

Пасічна Олена Вікторівна

кандидат філологічних наук, доцент
кафедра інженерної педагогіки та мовної підготовки
Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна
olena.v.pasichna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5209-3646>

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПАСИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧАЛЬНОГО ЧИТАННЯ В КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА»

Анотація. Опанування іноземними студентами української мови передбачає вивчення її структурних особливостей та оволодіння навичками нормативного вживання частин мови. Засвоєння граматичних ознак пасивних дієприкметників є актуальною проблемою лінгводидактики, що передбачає набуття іноземними студентами ґрунтовних теоретичних знань про цю форму дієслова, формування практичних умінь розпізнавати дієприкметники з-поміж інших частин мови, визначити їхні морфологічні особливості, виробляти навички використання пасивних дієприкметників у текстах різного функціонального призначення. Мета дослідження полягає в описі системи роботи з вивчення пасивних дієприкметників у процесі вивчального читання тексту суспільно-політичної сфери. Для досягнення мети було використано такі методи дослідження: вивчення й узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду, спостереження й аналізу, пояснення. Доведено, що лексико-граматична робота у процесі вивчального читання тексту означеної сфери сприяє формуванню в іноземних студентів мовної та мовленнєвої компетентностей. Дієвими формами аудиторної роботи із засвоєння програмового матеріалу є такі: ознайомлення з теоретичними відомостями щодо граматичних особливостей пасивних дієприкметників, проведення міжмовних паралелей нових слів, тематичне групування лексики, словотвірна робота, складання конспекту, знаходження пасивних дієприкметників у тексті, утворення пасивних дієприкметників від поданих слів, складання з ними словосполучень тощо. Виконання окреслених завдань сприятиме засвоєнню студентами-іноземцями теоретичного матеріалу та забезпечить формування умінь і навичок комунікативно доцільного використання пасивних дієприкметників в усному та писемному мовленні.

Ключові слова: методика навчання української мови як іноземної; вивчальне читання; суспільно-політична сфера спілкування; мовні паралелі; система роботи з вивчення пасивних дієприкметників.

Вступ. З кожним роком в Україні збільшується кількість іноземних студентів, які вивчають українську мову, прагнуть глибоко засвоїти її структурні особливості, оволодіти навичками нормативного вживання частин мови. Формування умінь і навичок розпізнавати дієприкметники з-поміж інших частин мови, визначити їхні морфологічні ознаки, а також правильно й стилістично доцільно вживати ці слова в мовленні є актуальною проблемою методики навчання української мови як іноземної.

Проте, як свідчить багаторічний досвід роботи з іноземними студентами, засвоєння граматичних особливостей дієприкметників є складним процесом, а тому студенти припускаються низки помилок у творенні дієприкметників за допомогою різних суфіксів, не знають, які фонетичні зміни відбуваються в основах дієприкметників, утворених від інфінітивів, сплутують дієприкметники та прикметники тощо. Відтак важливим є окреслення методичних аспектів вивчення пасивних дієприкметників у курсі «Українська мова як іноземна».

Актуальність досліджуваного питання, на нашу думку, насамперед полягає в тому, що сьогодні бракує відповідних методичних розробок з цієї проблеми, зокрема це стосується вивчення пасивних дієприкметників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З незначної кількості методичних розвідок, що стосуються означеного питання, назвемо праці авторських колективів: І. Бойко, М. Бондар [1], П. Вовк, В. Радченка, Т. Крик [2], О. Волкової, Н. Ворони, Є. Голованенко [3], Н. Зайченко, С. Воробійової [4], Н. Лисенко, Р. Кривка, Є. Світличної, Т. Цапка [5], А. Чистякової, Л. Селіверстової, Т. Лагути [6]. Науковці розглядають загальні граматичні особливості дієприкметників в основному на матеріалі побутової сфери спілкування.

Методисти пропонують такі різновиди вправ із

засвоєння цієї форми дієслова: спостереження й порівняння мовних явищ, трансформаційні, тренувальні. Позитивно оцінюємо граматичний коментар явищ української мови рідною мовою студентів-іноземців (англійською, арабською) [3], перекладний (українсько-англійсько-китайський) словник активної лексики [6], багатомовний (українська, англійська, французька, іспанська, російська мови) словник ключової економічної термінології [2]. На важливість використання в процесі навчання української мови як іноземної текстів, що відображають культурний досвід українського народу, наголошує І. Мартинова [7].

На наш погляд, ґрунтовне вивчення граматичних особливостей пасивних дієприкметників потребує залучення текстів інших комунікативних сфер, зокрема суспільно-політичної, що знадобиться іноземним студентам на просунутому етапі навчання. Таких методичних доробків у сучасній лінгводидактиці поки що бракує.

Метою статті є опис системи роботи з вивчення пасивних дієприкметників у процесі вивчального читання тексту суспільно-політичної сфери. Читання як вид мовленнєвої діяльності сприяє формуванню умінь і навичок студентів-іноземців визначити морфологічні ознаки дієприкметників, зіставляти граматичні форми слова, складати речення з урахуванням контекстуального оточення дієприкметників.

Методи дослідження. Для досягнення мети було використано такі методи дослідження: вивчення й узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду для введення альтернативної методики у процесі навчання іноземних студентів, спостереження за іноземцями задля встановлення причин неповного засвоєння навчального матеріалу й аналізу їх, пояснення матеріалу щодо використання пасивних дієприкметників в усному й писемному мовленні.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення

технології навчання української мови як іноземної передбачає використання дієвих форм роботи, які забезпечать формування в іноземних громадян мовної та мовленнєвої компетентностей. Мовна компетентність включає знання про українську мову, її граматичну структуру і словниковий склад. Реалізація мови здійснюється у процесі мовлення, або мовленнєвої діяльності. Мовленнєва компетентність – поняття комплексне. Вона, спираючись на мовну компетентність, містить цілу систему мовленнєвих умінь (уміння вести діалог, сприймати й будувати усні та писемні монологічні й діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів), що слугуватимуть для спілкування в різних життєвих ситуаціях. Мовленнєва компетентність кожної особистості виявляється у виробленні умінь користуватися усною й писемною літературною мовою, багатством її виражальних засобів залежно від мети висловлювання та сфери суспільного життя [8, с. 12–13].

Вивчальне читання тексту певного комунікативного спрямування створює широкі можливості щодо формування мовної та мовленнєвої компетентностей. Цей вид читання має на меті забезпечити розуміння іноземцями всієї змістової інформації та здатність студентів переказати його.

На нашу думку, вивчальне читання порівняно з іншим видом читання (ознайомлювальним) має низку переваг. По-перше, воно є більш інтенсивним читанням, оскільки має настанову: зрозуміти – запам'ятати – відтворити інформацію, у той час як ознайомлювальне читання передбачає уміння сприймати текст цілісно, знаходити в ньому необхідну інформацію, але не має настанови на запам'ятовування та відтворення тексту; а по-друге, у процесі саме цього виду читання студенти-іноземці найкраще запам'ятовують мовні засоби, зокрема й пасивні дієприкметники, якими виражена змістова інформація тексту.

У працях лінгводидактів, що працюють у галузі методики навчання нерідної мови (Л. Бадрієва, Х. Бахтіярова, Т. Вишнякова, В. Вінницька, І. Гапочка, А. Гусарчук, К. Даниліна, І. Жданова, Г. Жидкова, С. Корчинова, В. Костомаров, Н. Костюк, Е. Коцар, О. Митрофанова, Т. Рамсіна, Ю. Сдобнова, Е. Сосенко, Г. Тарко, С. Фоломкина та ін.), поширеною є така система вправ із вивчального читання: передтекстові (виконуються до початку читання тексту, полегшують розуміння його лексико-граматичних трудностей, допомагають розв'язати окреслене пізнавальне-комунікативне завдання), притекстові (виконуються у процесі читання тексту, спрямовані на розуміння семантичного зв'язку між його фрагментами) та післятекстові (виконуються після ознайомлення з текстом, перевіряють точність розуміння прочитаного та засвоєння іноземними студентами граматичної теми). Це, зокрема, вправи на: 1) співвіднесення значення слова з темою чи контекстом (визначити різні контекстуальні значення одного й того ж слова); 2) розширення словникового запасу (виписати з тлумачного словника значення нових слів); 3) поділ тексту на смислові частини (прочитати текст і розташувати пункти плану в потрібному порядку); 4) виділення смислових опор у тексті (сформулювати основну думку абзаців); 5) виділення в тексті ключових слів (підкреслити ключове слово в кожному абзаці); 6) контекстуальну здогадку (знайти в тексті незнайомі слова, здогадатися про їхнє значення з контексту); 7) перевірку розуміння фактичного змісту тексту (вибрати правильний варіант відповіді з кількох пропозованих); 8) з'ясування пізнавальної цінності прочитаного (де і як можна використати інформацію

тексту).

Зауважимо, що студентам-іноземцям слід подавати програмовий теоретичний матеріал спрощено, у доступній для сприйняття формі. Пропонуємо систему роботи з вивчення пасивних дієприкметників у процесі вивчального читання тексту суспільно-політичної сфери.

Аудиторна робота:

1. Прочитайте теоретичний матеріал. Доберіть по 5 прикладів пасивних дієприкметників доконаного та недоконаного виду.

Пасивні дієприкметники (фр. – *participes passifs*, англ. – *passive participles*) називають ознаку предмета, на який діє інший предмет або особа. Наприклад: *посаджене дерево* – *дерево, яке хтось посадив*; *спечений хліб* – *хліб, який спекли (хтось спік)*.

Пасивні дієприкметники утворюються від основ інфінітива за допомогою суфіксів *-т-, -н-, -ен-*. За допомогою суфікса *-т-* творяться пасивні дієприкметники від дієслів, корінь яких складається з одного фонетичного складу: *по-ши-ти* – *пошитий*, *ви-ми-ти* – *вимитий*.

Суфікс *-н-* уживається, коли основа інфінітива закінчується голосним звуком [а]: *написати* – *написаний*. Якщо в основі інфінітива є суфікс *-ува-*, то [у] в ньому змінюється під наголосом на [о]: *збудувати* – *збудований*.

За допомогою суфікса *-ен-* пасивні дієприкметники утворюються, якщо основа інфінітива закінчується приголосним звуком (*принести* – *принесений*). Перед суфіксом *-ен-* в основі дієприкметника відбуваються такі чергування приголосних:

[г] – [ж]: *зберегти* – *збережений*;
[к] – [ч]: *спекти* – *спечений*; [з] – [ж]: *знижити* – *знижений*; [с] – [ш]: *запросити* – *запрошений*;
[т] – [ч]: *оплатити* – *оплачений*;
[д] – [дж]: *дослідити* – *досліджений*;
[зд] – [ждж]: *виїздити* – *виїжджений*;
[ст] – [шч]: *очистити* – *очищений*.

Після букв *б, п, в, м, ф* в основах пасивних дієприкметників із суфіксом *-ен-* з'являється л:

загубити – *загублений*,
купити – *куплений*,
зловити – *зловлений*,
повідомити – *повідомлений*,
розграфити – *розграфлений*.

2. Ознайомтеся зі значенням нових слів, запам'ятайте їх (див. Табл. 1).

3. З'ясуйте, до якої тематичної групи належить більшість слів із завдання 2. Доповніть її самостійно.

4. Визначте, від яких дієслів утворено такі іменники: *вірування, вчення, хрещення, прийняття, установлення*.

5. Прочитайте текст «Хрещення Київської Русі» за окремими текстовими фрагментами (I, II, III, IV, V абзацами). Поміркуйте, чи є кожен із цих фрагментів завершеним текстом.

Хрещення Київської Русі

І. Велике значення в житті східних слов'ян мала релігія. Спочатку це була язичницька релігія. Язичництво – прадавня національна віра слов'янських народів. За віруванням слов'ян, багато богів керували всім життям. Це були Род (першобог слов'янської міфології, творець Всесвіту, який дарує життя людям, звірям, птахам), Сварог (бог світла та вогню, бог ковальства і шлюбу), Дажбог (бог сонця, світла і добра), Перун (бог блискавки та грому), Стрибог (бог вітрів), Велес (бог достатку, торгівлі).

ІІ. Князь Володимир розумів, що країні потрібна нова офіційна релігія. У Володимира був вибір: або християнство, або іслам, які були релігіями кра-

Таблиця 1

Міжмовні паралелі нової лексики

Українська мова	Французька мова	Англійська мова
язичництво	paganisme	paganism
вірування	croiance	faith, belief
творець	créateur	creator
Бог	Dieu	God
релігія	religion	religion, cultus, faith
християнство	christianisme	Christianity
іслам	islamisme	Islam
імператор	empereur	emperor
жертва	sacrifice	sacrifice
гріх	péché	offence
біблійний	biblique	biblical
канон	canon	canon
стратити	exécuteur	execute, put to death
воскреснути	ressusciter, revivre	rise from the dead, revive
православ'я	orthodoxe	orthodoxy
суд	tribunal	judges
ідол	idole	idol
кумир	idole	idol
сповідувати	confesser	to practice a religion

ін-сусідів. А з сусідами Володимир хотів мати міцні торговельні та політичні зв'язки. Чому ж Володимир обрав християнство, а не іслам? Тому що, по-перше, сусіди (болгари, поляки, угорці) уже були християнами. По-друге, Володимир хотів одружитися з сестрою візантійського імператора Анною. Умовою такого політичного союзу Київської Русі та християнської Візантії була християнізація Русі.

III. У 988 році князь Володимир Великий прийняв християнство. Християнство – це релігія, в основі якої є віра в Ісуса Христа – Сина Божого. Ісус Христос добровільно приніс себе в жертву за гріхи людей. За біблійними канонами, він, страчений на хресті, помер, але воскрес. Православ'я стверджує, що людина, яка приймає вчення Ісуса Христа всією душею і діє згідно з ним, спасеться під час Страшного Суду.

IV. За наказом Володимира були зруйновані ідоли язичництва Перун, Дажбог та ін. Наступного дня

відбулося хрещення людей у водах Дніпра. Князь Володимир звелів будувати церкви на тих місцях, де колись були дерев'яні кумири. Упродовж десятиліть йшла запекла боротьба між язичництвом і християнським віруванням. Навіть після 988 року значна частина населення продовжувала таємно сповідувати язичництво.

V. Прийняття християнства відіграло важливу роль у централізації Київської Русі, в об'єднанні східнослов'янських племен, сприяло установленню політичних та культурних зв'язків з європейськими країнами. Київська Русь стала частиною християнської європейської цивілізації. Прийняття християнства створило умови для розвитку культури, мистецтва, писемності Київської Русі. У 1988 році відзначалося тисячоліття прийняття християнства на Русі.

Напишіть конспект тексту «Хрещення Київської Русі» за складним називним планом, використовуючи поданий зразок (див. Табл. 2).

Таблиця 2.

Приклад оформлення плану й конспекту

Пункт плану	Конспект
I. Релігія в житті східних слов'ян. 1.1. Язичництво – прадавня віра східних слов'ян. 1.2. Боги, що керували людьми та природою.	Язичницька релігія мала велике значення в житті східних слов'ян. Язичництво було прадавньою вірою слов'янських народів. Слов'яни вірили, що всім життям керували такі боги: Род, Сварог, Дажбог, Перун, Стрибог, Велес.

7. Дайте відповідь на такі запитання:

Якими були причини прийняття князем Володимиром християнства? У чому полягає особливість християнства? Де відбулося хрещення східних слов'ян? Чому прийняття християнства відіграло важливу роль у житті Київської Русі? Коли відзначалося тисячоліття прийняття християнства на Русі?

8. У III абзаці знайдіть пасивний дієприкметник. З'ясуйте, від якого дієслова він утворений.

9. Утворіть пасивні дієприкметники від поданих слів. Визначте, якого вони виду (доконаного чи недоконаного). Уведіть ці дієприкметники у словосполучення (дієприкметник + іменник).

Написати, носити, нагріти, бажати, прочитати, пошити, зробити.

Зразок: *написати* – написаний (пасивний дієприкметник, доконаний вид) *лист*.

10. Поставете слово в дужках у потрібній формі.

Зразок: *На столі лежав (вишити) рушник.* – *На столі лежав вишитий рушник.*

1. У бібліотеку студент здав (прочитати) книгу.
2. Приємно знаходитися у (прибрати) кімнаті.
3. У шафі висіла нова (купити) сукня.
4. Студенти-іно-

земці заселилися у (відремонтувати) кімнати.
5. Ми писали твір про (побачити) кінофільм.

Домашнє завдання:

1. Вивчіть теоретичний матеріал про пасивні дієприкметники.

2. Підготуйте монолог-розповідь тексту «Хрещення Київської Русі», використовуючи матеріал 7 завдання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Засвоєння граматичних ознак дієприкметників, зокрема пасивних, є складним процесом, який передбачає набуття іноземними студентами ґрунтовних теоретичних знань про цю форму дієслова та формування практичних умінь і навичок уживати пасивні дієприкметники в текстах різного функціонального призначення. Лексико-граматична робота у процесі вивчального читання тексту суспільно-політичної сфери сприяє формуванню в іноземних студентів мовної та мовленнєвої компетентностей. Дієвими формами аудиторної роботи із засвоєння програмового матеріалу є такі: ознайомлення з теоретичними відомостями щодо граматичних особливостей пасивних дієприкметників, проведення

міжмовних паралелей (українсько-французько-англійська) нових слів, тематичне групування лексики, словотвірна робота, складання конспекту, відповідь на запитання за змістом тексту, знаходження пасивних дієприкметників у тексті, утворення пасивних дієприкметників від поданих слів, складання словосполучень з пасивними дієприкметниками тощо. Виконання окреслених завдань сприятиме засвоєнню студентами-іноземцями теоретичного матеріалу щодо лексико-граматичних особливостей пасивних дієприкметників та забезпечить уміння й навички комунікативно доцільного їх використання в усному

та писемному мовленні.

Напрямок подальших досліджень буде розроблення системи завдань для аудиторної та самостійної роботи, що дозволить оптимізувати процес засвоєння граматичних особливостей інших форм дієслова: активних дієприкметників, дієприслівників, дієслів на *-но*, *-то*. Розроблення тестових завдань та їх використання на практичних заняттях допоможе перевірити якість засвоєння студентами-іноземцями програмового матеріалу з теми «Дієслівні форми в українській мові».

Список використаної літератури

1. Бойко І. О., Бондар М. В. Практичний курс української мови для іноземців : навч. посіб. Київ : КНЛУ, 2012. 228 с.
2. Вовк П. С., Радченко В. В., Крик Т. М. Українська мова : на матеріалі економічних текстів : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2007. 215 с.
3. Волкова О. М., Ворона Н. О., Голованенко Є. О. Вступний курс з української мови для студентів-іноземців підготовчого відділення : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2010. 415 с.
4. Зайченко Н. Ф., Воробйова С. А. Практичний курс української мови для іноземців : усне мовлення. Київ : Знання України, 2005. 324 с.
5. Лисенко Н. О., Кривко Р. М., Світлична Є. І., Цапко Т. П. Українська мова для іноземних студентів: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 240 с.
6. Чистякова А. Б., Селіверстова Л. І., Лагута Т. М. Українська мова для іноземців : підруч. для іноземних студ. вищ. навч. закл. Харків : ІНДУСТРІЯ, 2008. 384 с.
7. Мартинова І. Є. Сучасні підходи до вивчення української мови. *Інновації та традиції у мовній підготовці студентів* : тези доп. міжнар. наук.-практ. семінару, 13 груд. 2018 р.). Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2018. С. 149–152.
8. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Пентиліук М. І. та ін.; за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2005. 400 с.

References

1. Boiko, I. O. & Bondar, M. V. (2012). *Praktychnyi kurs ukraïnskoi movy dlia inozemtsiv* [Ukrainian for Foreigners practical course]. KNLU. [in Ukrainian].
2. Vovk, P. S., Radchenko, V. V., & Kryk, T. M. (2007). *Ukrainska mova: na materiali ekonomichnykh tekstiv* [Ukrainian: on the basis of economic texts]. Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
3. Volkova, O. M., Vorona, N. O., & Holovanenko, Ye. O. (2010). *Vstupnyi kurs z ukraïnskoi movy dlia studentiv-inozemtsiv pidhotovchoho viddilennia* [Introductory course of Ukrainian for foreign students of the preparatory department]. Universytetska knyha. [in Ukrainian].
4. Zaichenko, N. F., & Vorobiova, S. A. (2005). *Praktychnyi kurs ukraïnskoi movy dlia inozemtsiv: usne movlennia* [Ukrainian for Foreigners practical course: speaking]. Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Lysenko, N. O., Kryvko, R. M., Svitlychna, Ye. I., & Tsapko, T. P. (2010). *Ukrainska mova dlia inozemnykh studentiv* [Ukrainian for foreign students]. Tsentri uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
6. Chystiakova, A. B., Seliverstova, L. I., & Lahuta, T. M. (2008). *Ukrainska mova dlia inozemtsiv* [Ukrainian for foreigners]. INDUSTRIIA. [in Ukrainian].
7. Martynova, I. Ye. (2018, December 13). Suchasni pidkhody do vyvchennia ukraïnskoi movy [Modern approaches to learning Ukrainian]. In *Proceedings of International scientific-practical seminar – Innovatsii ta tradytsii u movnii pidhotovtsi studentiv* (pp. 149–152.). Vyd-vo Ivanchenka I. S. [in Ukrainian].
8. Pentyliuk, M. I. (Eds.). (2005) *Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v serednikh osvithnikh zakladakh* [Methods of teaching Ukrainian at secondary educational institutions]. Lenvit [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 14.10.2020 р.

Стаття прийнята до друку 18.10.2020 р.

Pasichna Olena

Candidate of Philological Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Engineering Pedagogy and Language Training
Kryvyi Rih National University, Kryvyi Rih, Ukraine

METHODOLOGICAL ASPECTS OF STUDYING PASSIVE PARTICIPLES (PAST PARTICIPLES) WHILE READING FOR DETAIL IN THE COURSE «UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE»

Abstract. Acquisition of the Ukrainian language by foreign students includes studying its structural features and mastering skills of normative use of parts of speech. Learning grammatical aspects of passive participles is one of the topical problems of linguodidactics that involves foreign students' acquisition of profound theoretical knowledge of this verb form, formation of practical skills of identifying the participle among other parts of speech, determining their morphological characteristics, developing skills of using passive participles in texts of various functionality. The research aims to describe the system of work on studying passive participles while reading sociopolitical texts for detail. With this in view, the following research methods are used: the method of studying and generalizing national and foreign practices, observation, analysis and explanation methods. The research proves that studying lexis and grammar during reading sociopolitical texts for detail facilitates formation of foreign students' language and communicative competences. Efficient forms of classroom work include the following: introducing theoretical information on grammatical aspects of passive participles, drawing word parallels between the languages, topic-based grouping of lexis, word formation activities, making notes, answering questions on the text content, identifying passive participles in texts, deriving passive participles from given words, forming word phrases with passive participles, etc. Fulfilment of the above-mentioned assignments will facilitate foreign students' acquisition of the

theoretical material on lexical and grammatical aspects of passive participles and formation of skills of their relevant use orally and in writing. Enhancement of the process of acquisition of all verb forms makes an outline of further research.

Key words: methods of teaching Ukrainian as a foreign language; reading for detail, sociopolitical communication sphere; language parallels; system of work on studying passive participles.